

УДК 37.016(100)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3\(210\)-5-10](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3(210)-5-10)**Лук'янова Лариса Борисівна***докторка педагогічних наук, професорка,
директорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, Україна***Lukianova Larysa,***Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director,
Ivan Ziazium Institute of Pedagogical and Adult Education of National Academy of
Educational Sciences of Ukraine, Ukraine***E-mail:** larusa.lukianova@gmail.com**ORCID iD** <https://orcid.org/0000-0002-0982-6162>

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРАХ

- A** Обґрунтовано основні завдання стратегії розвитку закладів загальної середньої освіти у національному та європейському вимірах. Визначено спільність пошуку інноваційних шляхів розвитку закладів загальної освіти в Україні і зарубіжжі: інновації відбуваються в єдиному векторі, заданому змінними поглядами на роль освіти у світі та стрімким розвитком інформаційних технологій; системи освіти змінюються під впливом постійного ускладнення економічної діяльності, суспільних відносин і культурних змін, спричинених глобалізацією. Визначено завдання розвитку закладу загальної середньої освіти, провідними з яких є необхідність оновлення управління сучасною школою та постійного професійного саморозвитку його керівника, реагуючи на ускладнення контекстів управління та нові завдання.

Ключові слова: освітня стратегія; розвиток, заклад загальної середньої освіти; авторські школи; організаційно-педагогічні умови

Development strategy institutions of general secondary education: priority tasks in national and European dimensions

- S** This article substantiates the main tasks of the development strategy of general secondary education institutions in the national and European dimensions. The commonality of the search for innovative ways of development of general education institutions in Ukraine and abroad is determined: innovations occur in a single vector, given by changing views on the role of education in the world and the rapid development of information technologies; education systems are changing under the influence of the constant complication of economic activity, social relations and cultural changes caused by globalization; the need for effective dissemination of innovative practices, including their resource support, is increasing. The main innovations in educational systems were identified: design of new curricula and programs; growing variety of teaching methods and technologies; expanding the use of information technologies in education; activation of students' positions in the learning process; changes in approaches to the assessment of student learning outcomes; inclusion of resources of the external environment in the educational process; and support for the development of teachers' professionalism. It is emphasized that the solution of learning tasks should ensure a harmonious combination of modern educational technosphere and humanitarian sciences. This is due to the anticipatory growth of the role of humanitarian knowledge as the basis of the progress of civilization and humanism in the conditions of rapid technological development. An important phenomenon is the emergence of author schools in regional educational systems, which are not only centers of pedagogical innovations but also a form of social ties that influence the socio-cultural development of cities and villages and territorial communities. The tasks of the development of the institution of general secondary education are the need to update the management of the modern school and the constant professional self-development of its head. This requires a systematic reform of institutions of professional development, which also need to be improved, responding to the complexity of management contexts and new tasks.

Key words: educational strategy; development; institution of general secondary education; author's schools; organizational and pedagogical conditions

Актуальність проблеми. Мета сучасної освіти має як зовнішній, так і внутрішній контекст. Зовнішня мета освіти, як державного інституту, полягає у життєзабезпеченні суспільства у конкретно-історичних умовах, розвитку його продуктивних сил, загальної культури та культури особистості, у зміцненні громадянського статусу суспільства. Внутрішня цільова спрямованість освіти спрямована на розвиток особистісного потенціалу, набуття міцних знань, умінь і навичок із можливістю їхнього застосування на практиці. Сучасний етап цивілізаційного розвитку є перехідним до інформаційного суспільства, рівень якого значною мірою визначається кількістю та якістю накопиченої та використовуваної інформації, її свободою та доступністю. Інтеріоризація цінностей інформаційного суспільства уможливорює висновок щодо суттєвого зростання попиту на якісні знання, які, насамперед, забезпечує шкільна освіта.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми розвитку закладів загальної середньої освіти в національному та європейському вимірах спонукало студіювання наукових праць українських (Ю. Вітренко, В. Ворона, В. Галах, О. Мармаза, О. Онаць, О. Савченко, О. Процак, К. Хмура та ін.) та зарубіжних (L. Benadusi (Італія), V. LlorentBedmar (Іспанія), Н. Walkenhorst (Німеччина), А. West, Hazel Pennell (Великобританія та ін.) дослідників. Нами досліджено, що у світі значення освіти як важливого чинника формування сучасного суспільства збільшується разом із зростанням впливу людського капіталу. Наводимо дані про рейтинг європейських країн, що відображено в «Доповіді про розвиток людського потенціалу. Невизначені часи, невлаштоване життя. Створюючи майбутнє у світі, що змінюється» (2021/2022 рр.) [12]. Ми виокремили 20 найуспішніших європейських країн, серед яких Швеція, Норвегія, Ісландія є беззаперечними лідерами (табл. 1):

Таблиця 1

Рейтинг європейських країн у розвитку людського потенціалу (2021/2022 рр.)

Рейтинг	Країна	Індекс	Рейтинг	Країна	Індекс
1	Швеція	0,96	17	Люксембург	0,930
2	Норвегія	0,959	18	Велика Британія	0,929
3	Ісландія	0,952	23	Словенія	0,918
6	Данія	0,948	25	Австрія	0,916
7	Швеція	0,947	27	Іспанія	0,905
8	Ірландія	0,945	28	Франція	0,903
9	Німеччина	0,942	30	Італія	0,895
10	Фінляндія	0,940	31	Естонія	0,890
11	Бельгія	0,937	32	Чехія	0,889
12	Ліхтенштейн	0,935	33	Греція	0,887

Україна, згідно з даним рейтингом, посідає 77 місце (індекс – 0,773) [12].

Отже, вітчизняній системі освіти з метою забезпечення конкурентоспроможності із системами освіти передових країн необхідні суттєва підтримка через відповідну освітню політику, з боку громадськості, відновлення відповідальності та активної ролі держави у цій сфері, всебічна модернізація освіти з виділенням

необхідних ресурсів і створенням механізмів їхнього ефективного використання.

Закони України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020) засвідчують, що стимулювання інтересу до знань, до здобуття нової інформації, на розвиток духовних цінностей школярів і підтримку талановитої молоді є основною діяльністю українських закладів загальної середньої освіти. Водночас

значимо, що активно такі питання розглядаються у стратегічних нормативно-правових джерелах: Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [5], «Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року [8] тощо.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Ключові аспекти стратегій розвитку загальної середньої освіти різних країн світу, спрямованих на вмотивоване зважене, адекватне набуття компетентностей для загальнокультурного та професійного розвитку впродовж життя, а також визначення спільного й відмінного у цих процесах.

Мета статті: обґрунтувати основні завдання стратегії розвитку закладів загальної середньої освіти в національному та європейському вимірі.

Викладення основного матеріалу. Розмірковуючи про сучасний стан освіти, перспективи його розвитку, виокремимо чотири основні позиції, що визначають нову освітню реальність:

- глобальні протиріччя сучасного суспільства;
- особливості феномена «цифрове покоління»;
- «вихід» освіти за межі школи;
- зростаюча потреба у формуванні нових освітніх інститутів.

Окреслимо спочатку загальне тло, у якому відбувається розвиток освітніх інститутів. Передусім підкреслимо наявність сукупності суспільних протиріч, які впливають на процес формування сучасної людини та трансформують освітні системи. Саме протиріччя XXI століття були сформульовані Міжнародною комісією з освіти у доповіді «Освіта: прихований скарб». Це протиріччя: між глобальними та локальними проблемами; між універсальним та індивідуальним; між традиціями та сучасними тенденціями; між небаченим розвитком знань та можливостями їх засвоєння людиною; між духовним та матеріальним світом [2]. У світі, що глобалізується, вони універсальні і формують специфічні виклики освіти. Усі учасники освітніх відносин відчувають їх у собі і по-різному реагують на них.

Розвиток системи освіти останніми роками стає дедалі залежнішим і від нового соціального феномену, що часто визначається в літературі як

«цифрове покоління». Соціологи так називають покоління дітей і молоді, народжене після 1996 р. Саме воно нині складає сукупність школярів та основну частину студентства. Нове покоління загалом на відміну від старших сприймає й оцінює навколишній світ, суперечливим своїх прагненнях, способі думок і поведінці, одночасно проявляючи особливий інтерес до цифрових технологій, наук і мистецтва. Поява такого покоління в останні 20 років не є випадковою, оскільки збігається з виокремленими протиріччями суспільного розвитку, найяскравіше виявились у цей же період. Організація освіти школярів і студентів «цифрового покоління», визначення його змісту та вибір технологій видається найскладнішим завданням із педагогічної та психологічної точок зору та потребує нових, часто нестандартних організаційних рішень [7].

У цьому невідповідним і дедалі очевиднішим видається «вихід» освіти за межі формальної освіти. Різноманітність зв'язків освітніх установ у соціумі – нині не іміджевий фактор, а реальна умова забезпечення якості освіти. Саме довкілля стає для дитини та підлітка дієвим освітнім ресурсом, вимагаючи проте з боку педагогів і батьків спеціальної її організації. Для такої організації недостатньо підтримувати розвинену зараз інтеграцію основної та додаткової освіти дітей. Потрібно ставити у ширшому значенні нове завдання щодо створення та розвитку культурно-освітнього ландшафту територій [4; 7].

Вирішення цього завдання вбачаємо в усвідомленні потреби створення нових інститутів у системі освіти, зокрема через розвиток сучасних багатофункціональних освітніх комплексів; підтримку «авторських» шкіл; реалізацію міжгалузевих освітніх проєктів; системну організацію інноваційної діяльності, що забезпечує зростання якості педагогічних й управлінських практик тощо.

Нинішнім школярам належить жити в іншому світі, якому притаманна глибока інтеграція інформаційних технологій у виробничі процеси та повсякденне життя людини. Отже, актуалізується потреба щодо організації освітнього простору та процесів, спроможних підготувати їх до цього.

Пошук інноваційних шляхів розвитку закладів загальної освіти здійснюється й у вітчизняному, й у зарубіжному освітньому просторі. Можна стверджувати, що ці пошукові процеси в Україні

й зарубіжжі мають багато спільного [1; 8; 11], зокрема:

- інновації відбуваються в єдиному векторі, заданому змінними поглядами на роль освіти у світі та стрімким розвитком інформаційних технологій;

- системи освіти змінюються під впливом постійного ускладнення економічної діяльності, суспільних відносин і культурних змін, спричинених глобалізацією;

- зростає необхідність ефективного поширення інноваційних практик, включаючи їхню ресурсну підтримку.

Аналіз наукових джерел [5; 10; 13] показує, що основні інновації в освітніх системах фокусуються на сукупності чинників, провідними з яких є проєктування нових навчальних планів і програм; урізноманітнення методів і технологій навчання; розширення використання інформаційних технологій у навчанні; активізація рольової позиції учнів у навчанні; зміна підходів до оцінки результатів навчання учнів; включення ресурсів зовнішнього середовища в освітній процес; підтримка розвитку професіоналізму педагогів.

Очевидно, що названі напрями інноваційного пошуку пов'язані з інтересами сучасних школярів і забезпечують ширше використання соціокультурного середовища на користь дитини та системи освіти загалом.

Вирішення завдань інноваційного навчання повинно забезпечити гармонійне поєднання сучасної освітньої техносфери й гуманітарних наук. Це положення пов'язане з тим, що ХХІ століття буде характеризуватись випереджувальним зростанням ролі гуманітарного знання як вічної основи прогресу цивілізації та гуманізму в умовах бурхливого технологічного розвитку. Такий підхід дозволить пріоритетно позначити етику та мораль людини майбутнього.

Виокремимо основні завдання, які, на наш погляд, стимулюватимуть розвиток закладів загальної середньої освіти:

1. Розроблення та вдосконалення розподіленої моделі роботи з обдарованими дітьми. Впровадження цієї моделі дозволяє виявляти, розвивати та підтримувати обдарованих дітей, ефективно використовуючи наявні ресурси. У цьому контексті надзвичайно актуальними є синергетична взаємодія школи, Національного

центру «Мала академія наук України», закладів позашкільної освіти.

2. Розроблення програми вивчення школярами елементів віртуальної реальності та основ роботи з нею. Масові відкриті онлайн-курси, які забезпечують перспективні розробки, або курси з нанокіборгів, що показує можливості біоніки – впровадження технологічних елементів у біологічний організм.

3. Організація і підтримка системи авторських шкіл, які наразі невід'ємною рисою сучасної освіти, центрами педагогічних інновацій, впливовими чинниками на розвиток соціокультурного ландшафту міст і сіл, територіальних громад. Освітні комплекси та «авторські школи» можна вважати різновидом нових інститутів в освіті, що забезпечують її розвиток з урахуванням інтересів учнів і місцевого соціуму [6; 9].

4. Необхідність «нового» управління сучасною школою. В умовах трансформації ролі освіти людини у сучасному світі, ускладнення функцій освітніх систем перетворюється на діяльність керівників дитячих садків і шкіл, коледжів та університетів. Це відбивається в управлінських завданнях, що визначаються суспільством та органами державного управління. Нами проаналізовано такі завдання в українській і зарубіжній практиці [1; 2; 10; 13]. Як традиційні, найпоширеніші у різних країнах виділяються: адміністрування; управління освітнім процесом та оцінка його якості; забезпечення співпраці з місцевою спільнотою.

Остання задача, хоч і позначена як традиційна, в умовах нової реальності освіти набуває інноваційного контексту. Вона включає нові аспекти та практики, які розставляють акценти такої співпраці головним чином на освітній, на педагогічному складнику. Нині характеристикою управлінської практики можна вважати її відкритість у місцевому соціумі. Великий інтерес розгляду є ті управлінські завдання, що мають масове поширення. Наприклад, підтримка керівником розподіленого лідерства у створенні безпечного й позитивного середовища.

5. Постійний професійний саморозвиток керівника закладу загальної середньої освіти [4], що потребує системного реформування інституцій підвищення кваліфікації, що також потрібно вдосконалювати, реагуючи на ускладнення контекстів управління та нові завдання. Без цього

неможливе ефективне управління, оскільки саме людина є головним суб'єктом та основною цінністю.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

У сучасному суспільстві освіта стала однією з найбільших сфер людської діяльності. Помітно підвищилася соціальна роль освіти: від її спрямованості та ефективності сьогодні багато в чому залежить перспектива розвитку людства. Освіта сприймається як провідний чинник соціального, політичного та економічного прогресу. Причина такої уваги полягає у розумінні того, що найважливішою цінністю та основним капіталом сучасного суспільства є людина, яка здатна до пошуку та освоєння нових знань і прийняття нестандартних рішень, розвиток якої більшою мірою здійснюється в умовах загальної середньої освіти. Сучасний заклад загальної середньої освіти – громадський інститут, спрямований у майбутнє. Відтак вивчення особливостей регіональної освіти, зокрема проведення дослідження «Зміни в управлінні закладом загальної середньої освіти та перспективи його розвитку» вважаємо на часі.

Список використаних джерел

1. Василюк А. Загальноєвропейські тенденції розвитку освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*. 2013. № 2. С. 206–211.
2. Вітренко Ю. М., Ворона В. О. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки: економічний аспект. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2 (2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-6>
3. Мармаза О. І. Менеджмент освітньої організації. Харків : ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.
4. Онаць О. М. Теоретико-методичні основи стратегії управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя в контексті тематики підручника для керівника закладу. *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 506–519. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ psp_2014_14_59
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
6. Сорочан Т. Антикризовий менеджмент загальноосвітнього навчального закладу. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2009. № 3. С. 108–111. URL: <https://lib.iitta.gov.ua>
7. Стратегія розвитку освіти в громаді : практичний poradnik / уклад.: В. Мархлевські, О. Процак. Київ, 2018. 56 с.

8. Стратегія розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року. *Міжнародний фонд «Відродження» Український центр оцінювання якості освіти*. Київ, 2019. URL: <https://testportal.gov.ua>

9. Як розробити стратегію розвитку школи: план для директора. URL: <https://sqe.gov.ua/yak-rozrobiti-strategiyu-rozvitku-shkol/>

10. Analiza strategii regionalnych w obszarze oświaty Załącznik nr 1 do Raportu. URL: <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/>

11. Chmura K. Przygotowanie strategii oświatowych. URL: <https://www.ore.edu.pl/>

12. Human development report 2021-22. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>

13. Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021–2030. URL: <https://www.minedu.sk/data/att/22182.pdf>

References

1. Vasyliuk, A. (2013). Zahalnoievropeiski tendentsii rozvytku osvity [Pan-European trends in the development of education]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Pedagogy]*, 2, 206-211 [in Ukrainian].
2. Vitrenko, Yu. M., & Vorona, V. O. (2020). Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v ukraini na 2021-2031 roky: ekonomichniy aspekt [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031: economic aspect]. *Visnyk NAPN Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, 2 (2). Retrieved from <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-6> [in Ukrainian].
3. Marmaza, O. I. (2017). *Menedzhment osvitnoi orhanizatsii [Management of an educational organization]*. Kharkiv: TOV «Shchedra sadyba» [in Ukrainian].
4. Onats, O. M. (2014). Teoretyko-metodychni osnovy stratehii upravlinnia rozvytkom profesiinoi kompetentnosti molodoho vchytelia v konteksti tematyky pidruchnyka dlia kerivnyka zakladu [Theoretical and methodological foundations of the strategy of managing the development of the professional competence of a young teacher in the context of the subject of the textbook for the head of the institution]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka [Problems of the modern textbook]*, 14, 506-519. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ psp_2014_14_59 [in Ukrainian].
5. *Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [On the approval of the Concept of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education «New Ukrainian School» for the period until 2029]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.12.2016 № 988-r*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> [in Ukrainian].
6. Sorochan, T. (2009). Antykryzovyi menedzhment zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Anti-crisis management of a comprehensive educational institution]. *Dyректор shkoly, litseiu, himnazii [Director of a school, lyceum, gymnasium]*, 3, 108-111. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua>

7. Markhlievski, V., & Protsak, O. (Comps.). (2018). *Stratehiia rozvytku osvity v hromadi [Strategy for the development of education in the community]: praktychnyi poradnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Stratehiia rozvytku osvitnikh otsiniuvan u sferi zahalnoi serednoi osvity v ukraini do 2030 roku [Strategy for the development of educational assessments in the field of general secondary education in Ukraine until 2030]. (2019). *Mizhnarodnyi fond «Vidrozhennia» Ukrainyskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity [International Foundation «Renaissance» Ukrainian Center for Evaluation of the Quality of Education]*. Kyiv. Retrieved from <https://testportal.gov.ua> [in Ukrainian].
9. *Yak rozrobyty stratehiu rozvytku shkoly: plan dlia dyrektora [How to develop a school development strategy: a plan for the principal]*. Retrieved from <https://sqe.gov.ua/yak-rozrobiti-strategiyu-rozvitku-shkol/> [in Ukrainian].
10. Analiza strategii regionalnych w obszarze oświaty Załącznik nr 1 do Raportu. Retrieved from <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/>
11. Chmura, K. *Przygotowanie strategii oświatowych*. Retrieved from <https://www.ore.edu.pl/>
12. *Human development report 2021–2022*. Retrieved from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>
13. *Stratégia celožívotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021–2030*. Retrieved from <https://www.minedu.sk/data/att/22182.pdf>

Дата надходження до редакції
авторського матеріалу 12.05.2023